

Н. В. Гришкова,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука, м. Рівне

ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД ЯК ПІДґРУНТЯ СЕГМЕНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Стаття присвячена опису традиційного англійського весільного обряду як конститuenta мовної картини світу (на матеріалі сучасних творів англійської та американської прози: 80-ті рр. XX ст. – перше десятиліття XXI ст.).

Ключові слова: весільний обряд, національно-мовна картина світу, обрядова весільна лексика, іменувати.

Статья посвящена описанию традиционного английского свадебного обряда как составной части языковой картины мира (на материале современных произведений английской и американской прозы: 80-е гг. XX в. – первое десятилетие XXI в.).

Ключевые слова: свадебный обряд, национально-языковая картина мира, обрядовая свадебная лексика, именовать.

The article focuses on revealing the nature of the English traditional wedding ceremony as a constituent of linguistic mapping of the world (modern literary works by English and American writers: 1980-s – 2011 served as the sources).

Key words: wedding ceremony, national linguistic mapping of the world, constituent, English lexical units associated with the traditional wedding ceremony, to nominate.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої думки домінує розуміння національної мови як особливої знакової системи, що передає наступним поколінням інформацію про звичаї, традиції та обряди, утілені в номінативних одиницях. Форма і зміст традиційних обрядів етносу тісно пов'язані з його менталітетом, із національною культурою, а тому виступають базою для творення відповідного сегменту в його національно-мовній картині світу.

Значна кількість етнолінгвістичних досліджень присвячена традиційній сімейній обрядовості загалом, і весільному обрядові зокрема.

Мовні засоби вербалізації весільного обрядові в славістиці досліджували Є. Бартмінський, О. В. Гура, О. В. Тищенко, Л. М. Бондарчук, М. В. Філіпчук. Англійському весільному обрядові присвячено праці С. Чарльзлі, В. Хауард, Дж. Уїлсон, О. Давидової-Харвуд.

Попри велику кількість робіт, ці дослідження здійснювалися не на недостатній вибірці, ряд аспектів лишилися мало чи взагалі недослідженими. Актуальність вищезазначеної розвідки зумовлена необхідністю всебічного комплексного вивчення весільного обряду англійців як однієї з ланок традиційної культури та його номінативного репертуару. Метою даної статті, через обмеженість її обсягу, є описати традиційний англійський весільний обряд та визначити його місце у національно-мовній картині світу.

Сімейна обрядовість складається з весільних, родинних і похоронних обрядів. У циклі сімейних обрядів сплелися дії, символи, атрибути, які виникли в різні епохи і повинні були забезпечити щастя, багатство, благополуччя сім'ї.

Незалежно від того, в якому суспільстві проживає людина, її життя обумовлене послідовними змінами віку, виду діяльності та соціального стану. На думку французького дослідника А. ван Геннепа, для індивідів жити – це значить безперервно реконституюватись, змінювати статус і форму, образно кажучи, «вмирати» і «народжуватись» у найважливіші періоди життя [20, с. 272]. Ключові життєві зміни потребують дотримання обрядів, які склалися та існують у певній етнічній спільноті. Такі обряди іменують обрядами переходу і до них належить народження, досягнення соціальної зрілості, одруження, батьківство, смерть [2, с. 8–9].

Саме в обрядах відтворюються міфічні події сакрального минулого [9, с. 37]. Обряд вважають багатоплановою, поліфункціональною, ієрархічною структурою, одним із найскладніших компонентів інформаційно-комунікативної архетипно-міфологічної системи [14, с. 35], ритуал визначають як форму символічної поведінки [8, с. 2] У розумінні О. В. Ревуненкової, обряд – це результат комунікативної діяльності представників якоїсь етнічності [10, с. 6]. Тому його можна кваліфікувати як одну із форм етнокультурного спілкування, людської поведінки, що реалізує ту чи ту модель світу на певному етапі народного світосприймання. Обрядова форма виникає у тому випадку, коли всі складові частини звичаю закріплюються у суспільному й особистому житті [13, с. 38]. Як слушно зазначає В. І. Єрьоміна, обряд як форма втілення релігійних поглядів не є універсальним, це лише один зі способів, за допомогою якого вірування втілюється в дію. У той чи той історичний момент з певних причин ці уявлення можуть не отримати обрядового оформлення, або мати його одностороннє вираження, скажімо, тільки у весільному обряді [6, с. 5–7].

Нам імпонує підхід О. А. Седакової, яка вважає, що обряд – це невербальний текст особливого типу, в якому розрізняють такі плани: змістовий, акціональний, агентний та предметний [11, с. 29].

Весільний обряд – один із найважливіших родинних обрядів, під час якого оформляється вступ у шлюб, що, власне, і становить основу для створення сім'ї. Шлюб – це визнаний суспільством союз двох чи більше осіб, що детермінує статеві та фінансові права й обов'язки [22, с. 296]. Соціальна сутність шлюбу виявляється через духовно-психологічні, моральні, економічні, культурні відносини, що розвиваються і змінюються разом зі змінами в суспільстві.

Відомо, що шлюбні стосунки англійське суспільство почало унормовувати законом із XVIII століття. До цього часу в Англії правомірним вважали шлюб *per verba de praesenti* (у перекладі з латинської мови дослівно означає «за теперішніми словами»). Такий шлюб, як правило, не був оформлений релігійним ритуалом вінчання, і закоханим людям достатньо було у присутності свідків обмінятися весільними обіцянками на зразок: *I do take thee to my wife / husband* [23, с. 131].

Певний час існував також письмово закріплений шлюб, для укладання якого потрібно було придбати спеціальну ліцензію (*marriage license*) та оформити її. У 1754 році парламент ухвалив закон про єдиний легальний шлюб – церковний, про здійснення якого свідчив запис у церковно-приходській книзі. 1863 року англійський парламент прийняв ще один закон про громадянський шлюб [23, с. 164].

Важливу роль у формуванні шлюбних відносин відіграла релігія, хоча шлюб насамперед був цивільним, світським інститутом. На ранніх стадіях розвитку суспільства втручання релігії у шлюбні відносини було незначним і обмежувалося лише певними табу, які згодом набули обов'язкової соціальної санкції та стали нормою суспільної моралі. Загальноприйняті церковні канони весільного ритуалу у представників англійської етнічної спільноти з'явилися 1604 року [23, с. 151]. Нині в Англії офіційно визнано два види шлюбу: цивільний (його оформляють у державних відділах реєстрації ак-

тів громадського стану, тобто marriage by a Registrar та церковний (засвідчений у церкві, тобто marriage by Banns; marriage by marriage by Ordinary Licence; marriage by Special Licence) [17, с. 108–109]; «гуманістичний» вид шлюбу виник нещодавно [1]. Цивільний шлюб має спрощену процедуру, яка не супроводжується певними канонами. Укладання церковного шлюбу відбувається урочисто, з дотриманням загальноприйнятого уставу.

В Англії велика кількість молодих людей віддають перевагу церковному шлюбу. Це пояснюється тим, що їм більше до вподоби романтичне «біле» весілля, аніж ординарне світське.

She said she wanted a white wedding – and a wedding night that meant something [3, с. 112].

Білий колір пов'язується не тільки з вбранням нареченої, але й традицією прикрашати церкву лише білими квітами. Так, під час королівського весілля принца Уільяма та його нареченої Кейт Міддлтон Вестмінстерське абатство традиційно було прикрашене білими квітами, шістьма велетенськими кленами і двома грабами, які символізують в англійській етнокультурі міцність та витривалість [4, с. 235–240].

Семантичний зміст словосполучення *a white wedding* складається не лише із значення складників «білий» та «весілля». Цим найменуванням англійці позначають весілля, що відповідає усім морально-етичним вимогам до цієї події, а саме: перший шлюб партнерів, згода родини на шлюб, цнотливість нареченої, вінчання у церкві.

В англійському суспільстві нині віддають перевагу світській церемонії у повторних шлюбах. Про це свідчить наведений мікроконтекст:

«Tell me something,» he said, »do you mind how soon you marry me? You do not want a trousseau or any of that nonsense? Because the whole thing can be so easily arranged in a few days.» «Not in a church?» I asked. «Not in white, with bridesmaids, and bells, and choir boys?» «You forget,» he said, «I had that sort of wedding before» [5, с. 60].

Навіть традиційно витриманий церемоніал може викликати сумніви щодо його легітимності, якщо суб'єкт ситуації зміна матримоніального стану недостатньо обізнаний з такими ритуалами. Шлюб проведений та зареєстрований церквою іншої конфесії та за незнайомими ритуалами вдається не дійсним і викликає сумніви у Лілії після одруження з Джіно Карелла:

She reflected chiefly about her marriage. The ceremony had been hasty and expensive and the rites, whatever they were, were not those of the Church of England. For hours at a time she would be seized with a vulgar fear that she wasn't «married properly», and that her social position in the next world might be as obscure as it was in this [6, с. 60].

Вийшовши наспіх заміж (*hasty and expensive*) у чужій церкві та за чужими ритуалами (*the rites... were not those of the Church of England*), героїня не впевнена, що одружена «як слід» («*married properly*»). Це становить під сумнів її соціальний стан (*her social position*) не тільки у власних очах, але й в потойбічному світі, у який вона вірить. За церковними канонами, соціальний статус у реальному світі впливає на статус особи у потойбічному світі, тому так важливо дотримуватися ритуалів та звичаїв власної віри. Лілія вступила в шлюб за католицьким, а не англійським обрядом, тому вважає, що зрадила своїй церкві. Як бачимо, поняття про шлюб тісно пов'язані з внутрішнім світом людини, впевненістю у святості й цінності встановлених зв'язків та даних обітниць.

Проте чимало англійців (особливо, молодих) проживають у громадянському шлюбі, який здебільшого передувє власне заручинам та офіційному оформленню стосунків. Такий шлюб не потребує легального оформлення, а є обопільною згодою чоловіка та жінки мешкати разом і виконувати подружні обов'язки.

Традиційний весільний обряд англійців – це обряд «переходу» з одного статусу людини в інший, що визначає специфіку його осмислення як сегменту картини світу, а також установа його формальної структури. Він є ланкою родинного циклу, що складався упродовж тривалого часу. Початковим моментом в історичному розвитку родинного обрядового циклу вважають універсальне уявлення – «через смерть до нового народження», яке виникло на ранніх стадіях розвитку людського суспільства і виявляється в різних обрядах: народинах, весіллі, похованні. Методика вивчення обрядів, в результаті застосування якої родинні ритуали, що стосуються народження дитини та одруження, було згруповано за спільними ознаками, дала змогу встановити, що деякі з них мають спільні корені [21, с. 136–140]. Зокрема, при зіставленні обрядодій, що проводилися під час народин і весілля, було виявлено спільне архаїчне походження таких звичаїв, як заборона переносити наречену через поріг її помешкання та новонародженого через поріг будинку, пов'язана з вірою в домашніх духів [6, с. 4]. Разом з тим, існують випадки, коли, незважаючи на подібність форми, обряди виявляються зовсім різними за змістом. Наприклад, у поховальному обряді англійців одяг, вдягнутий навиворіт, символізує належність тієї людини до потойбічного світу. А столи, накриті скатерттинами «навиворіт» під час весільного бенкету, є оберегом від зурочень. Це свідчення багатозначності обрядових реалій, їх прив'язаності до конкретних ритуальних дій.

Весільний обряд – це духовно, морально та соціально важливе дійство, закорінене у традиціях, звичаях і менталітеті англійської етноспільноти, що формує певний сегмент картини світу. Під час весілля відбувається подолання ритуальних меж, які визначають зміну соціального та сімейного статусу молодих [19, с. 90]. Після переходу від одного етапу до іншого весь попередній період сприймається як пережитий (довесільний, передвесільний). Тому нейтралізуються всі ознаки, які стосуються минулого: змінюються правила поведінки заручених, їхній одяг, зачіска нареченої. Найвизначальнішими моментами «переходу» вважають приїзд нареченого з весільного процесією за нареченою, посад молодої, переїзд у дім до майбутнього чоловіка.

Весільні обряди всіх індоєвропейських народів за часом і місцем виконання учені поділяють на три групи. До першої відносять ті, що відбуваються в оселі батька нареченої. Другу групу складають такі, які здійснюють, коли молода залишає батьківську домівку, а до третьої – обряди, які стосуються помешкання молодого [12, с. 8]. Відповідно до цього поділу виокремлюють три етапи весілля. Так, весільний обряд англійців складається з довесільного, власне весільного та післявесільного етапів, кожен із яких супроводжується усталеними ритуальними діями [18, с. 185]. Назва «довесільний етап» позначає період від моменту знайомства хлопця й дівчини до дня весілля, а «передвесільний» – стосується вечора напередодні весілля [16, с. 5]. Найменування «весільний етап» охоплює власне весільне дійство. «Повесільний етап» – це найближчий після весілля і пов'язаний з ним період

У структурному плані весілля – найбільш складно організований обряд родинного циклу. У ньому беруть участь велика кількість учасників, які мають різні обов'язки, пов'язані з певними етапами формальної та неформальної частини весілля (*flower-girl, brides-maid, the maid of honour, best man, usher, page, godfather, godmother, bridal party, members of the wedding, distaff/spindle kin, spear kin*). Тут використовують особливі ритуальні атрибути (*wedding cake, Groom's cake, wedding ring*), обрядові страви і напої (*sponge with strawberry and cream, champagne, whisky, sherry*), виконують весільні пісні (*prothalamia*), танці (*Come Rain or Come Shine*).

Вищезазначене вдало відображено у відповідних контекстах:

I would ask you to honour me by standing as my best man [1, с. 28];

Before the meal the health of the bride and groom was drunk in whisky or sherry [7, с. 30];

Her father and Vida were dancing their first dance while the band played «Come Rain or Come Shine» [4, с. 265];

So they are in the wedding photograph. The bridegroom's mother may be forgiven such an expression seeing that she will shortly say goodbye to her elder son. But the bridegroom's best man has made a very good impression on everyone. Alfred, in tails, is striking. For the girls at the wedding, waiting for the dance to begin, it is no longer Frederick who is the prize; it is Alfred [2, с. 82]

Оскільки особливістю обряду є його символізм, умовність та образність [15, с.1], то весільний обряд тісно пов'язаний з певними усталеними символами. Символіка шлюбу різна за своєю структурою і змістовим обсягом. Прості символи зазвичай зумовлені міфопоетичним світосприйманням. Основою їх є елементарні дії, що передають якийсь аспект обрядового «переходу». Скажімо, поєднання нареченого з нареченою асоціюється зі зв'язуванням, сковуванням, запряганням, а момент притиву з попереднім статусом – із ламанням, розбиттям. Суть шлюбу по-різному розкривається в таких символічних протиставленнях, як *гіркий – солодкий, сухий – сирий, холодний – гарячий, сирий – варений, смуток, плач – веселощі, сміх* [3, с. 133]. В опозиції *свій – чужий* знаходиться відображення давня боротьба двох родів: роду нареченої та роду нареченого [7, с. 4], що колись могла виявлятися в забороні одруження, у формі насильного викрадення дівчини, її купівлі або обміну. Нині цей відгомін архаїчних стосунків відбивається у переважно жартівливому протистоянні гостей молодого та молодого, їхніх друзів та подруг.

Символічний зміст, закладений в основі обряду одруження англійців, передається за допомогою таких кодів: *просторового* (шлюб як подолання будь-якої перешкоди), *кулінарного* (випікання короваю, готування весільних страв та напоїв), *ремісничого* (виготовлення одягу), *рослинного* (використання певних квітів), *астрономічного* (часові параметри), *мисливського* (шлюб як удале полювання чи рибна ловля), *військового* (шлюб як завоювання, полон), *соціального* (зміна соціального статусу; обмін), *смакового* (заміна гіркого чи кислого солодким). Це підтверджує думку російського лінгвіста О. В. Гури, який вважає, що основою обряду одруження є символічний зміст [3, с. 133].

Носієм семантики обряду, його поняттєвого, генетичного і вербального кодів виступає знак, який становить словесне позначення обрядодії (акту), або ж його частини [14, с. 35]. Вербальний компонент обрядів є важливою частиною метамови народної культури [5, с. 1]. Він дозволяє встановити чинники, які визначають стійкість і зміни мовної картини світу. У перспективі доцільно дослідити специфіку родинного обряду (народин) англійців, котрий знайшов відображення в певному сегменті етнічної концептуально-мовної картини світу, відтвореній за допомогою відповідних лексичних і фразеологічних одиниць.

Література:

1. Бабишева А. С. Фрейм «Свадьба» в английской и русской лингвокультурах: дис... канд. филол. наук: 10.02.20 / А. С. Бабишева; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2007. – 191 с.
2. Геннеп А., ван. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / А. ван Геннеп; [пер. с франц. Ю. Е. Ивановой, А. В. Покровской]. – М.: Вост. лит.; РАН, 1999. – 198 с.
3. Гура А. В. Опыт семантической реконструкции славянской свадьбы / А. В. Гура // Вестн. РГНФ. – 2005. – № 3. – С. 133–145.
4. Давыдова-Харвуд Е. Английская свадьба / Е. Давыдова-Харвуд. – М.: Ко Либри, 2010. – 400 с.
5. Дроботенко В. – Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини: автореф. дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Дроботенко; Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2001. – 23 с.
6. Еремина В. И. Ритуал и фольклор / В. И. Еремина. – Л.: Наука, 1991. – 206 с.
7. Лисюк Н. А. Динаміка весільного сюжету та образів: дис... канд. филол. наук: 10.01.07 / Наталія Анатоліївна Лисюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: 1995. – 197 с.
8. Манукян Д. Д. Обрядовая лексика в русской и английской лингвокультурах как отражение национального менталитета: дис... канд. филол. наук: 10.02.19 / Д. Д. Манукян; Армавирский лингв. соц. ин-т. – Майкоп, 2010. – 219 с.
9. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа: монография / Е. М. Мелетинский. – М.: Наука, 1976. – 407 с.
10. Ревуненкова Е. В. Миф – обряд – религия / Е. В. Ревуненкова. – М.: Наука, 1992. – 216 с.
11. Седакова О. А. Поэтика обряда. Погребальная обрядность восточных и южных славян / О. А. Седакова. – М.: Индрик, 2004. – 320 с.
12. Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов: избранные труды / Н. Ф. Сумцов. – М.: Вост. лит. РАН, 1996. – 296 с.
13. Сухов И. В. Обычи, традиции и преемственность поколений / И. В. Сухов. – М.: Советская Россия, 1976. – С. 38.
14. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі: монографія / О. В. Тищенко. – К.: Вид-во Київ. лінгв. ун-ту, 2000. – 236 с.
15. Філіпчук М. В. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Філіпчук; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2007. – 20 с.
16. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Хібеба; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 20 с.
17. Химунина Т. Н. В Великобритании принято так / Т. Н. Химунина: учеб. пособ. [для студ. пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.»] – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1984. – 239 с.
18. Charsley S. Marriages, Weddings and their Cakes / S. Charsley / [ed. by P. Caplan]. – London and New York: Routledge, 1997. – 157 p.
19. Charsley S. Weddings Cakes and Cultural History / S. Charsley. – London and New York: Routledge, 1992. – 185 p.
20. Gennep A. Les rites de passage: Etude systematique des rites / A. Gennep. – Paris: Picard, 1991. – 288 p.
21. Samter E. Geburt, Hochzeit und Tod / E. Samter // Beitrage zur Vergleichen den Volkskunde. – Berlin, Leipzig, 1911. – S. 136–140.
22. Sociology / [Ed. by D. Light, S. Keller, C. Calhoun]. – McGraw – Hill, Inc., 1994. – 651 p.
23. Thurston H. Ritual of Marriage / H. Thurston. – UK: Encyclopedia Press, 2003. – 262 p.
24. Англо-американські прислів'я та приказки / [уклад. О. Дубенко]. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 416 с.
25. Англо-латинсько-українсько-російський словник афоризмів / [уклад. Ю. Цимбалюк]. – К.: Грамота, 2009. – 408 с.
26. Англо-русский словарь-справочник табуизированной лексики и эвфемизмов / [сост. А. Кудрявцев и др.]. – М.: КОМТ, 1993. – 304 с.
27. Англо-русский фразеологический словарь / [сост. А. Куниин]. – [4-е изд.]. – М.: Рус. яз. – 1984. – 944 с.
28. Англо-український словник / [С. Гороть та ін.]. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 1700 с.
29. Англо-український словник власних назв та імен / [уклад. Т. Олійник]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 208 с.
30. Англо-український словник. Мовленнєві ідіоми, вигуки, звуконаслідування / [уклад. Л. Медведєва та ін.]. – К.: Дніпро, 2003. – 536 с.
31. Англо-український словник парних словосполучень / [ред. упоряд. О. Семенець]. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – 253 с.

32. Англо-український словник: у 2-х т. / [уклад. М. Балла]. – К. : Освіта, 1996. – Т.1. 752 с.; – Т.2. – 712 с.
33. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Баранцев]. – К. : Рад. шк., – 1969. – 1052 с.
34. Большая Советская Энциклопедия / Гл. ред. А. М. Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1972. – Т. 10. – 990 с.
35. Великий сучасний англо-український та українсько-англійський словник / [уклад. А. Загнітко та ін.]. – Донецьк : ТОВ ВКФ БАО, 2006. – 1008 с.
36. Великобритания. Лингвострановедческий словарь / [сост. Е.Рогова]. – М. : Рус. яз., – 1978. – 480 с.
37. Другими словами Словарь английских идиом / [сост. Т.Соломоник]. – СПб : Изд-во Алга-Фонд, 1994. – 248 с.
38. Лингвистический энциклопедический словарь / [сост. В. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
39. Русско-английский словарь пословиц и поговорок: 500 единиц / [сост.: С. Кузьмин и др.]. – СПб. : МИК / Лань, 1996. – 352 с.
40. Тематичний словник фразових дієслів сучасної англійської мови / [уклад. А. Ніколенко, А. Г. Гудманян та ін.]. – К. : Кондор, 2008. – 834 с.
41. 1340 английских пословиц и поговорок с русскими эквивалентами. – М. : Ибис, 1992. – 127 с.
42. Українсько-англійський словник / [уклад. Є. Гороть та ін.]. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 1040 с.
43. Cambridge Idioms Dictionary. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 505 p.
44. Chambers Dictionary of Idioms: English – Ukrainian semibilingual. – К. : Всеуито, 2002. – 475 с.
45. Encyclopedia Americana. – International Scholastic Library Publishing Inc., Danbury, Connecticut, 2004. – 680 p.
46. Favourite English proverbs and sayings = Улюблені англійські прислів'я і приказки: 500 висловів / [упоряд. Б. Ажнюк]. – К. : Криниця, 2001. – 80 с.
47. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh Gate, Harlow : Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
48. Longman Dictionary of English Idioms. – Edinburgh Gate, Harlow : Longman Group UK Limited, 1996. – 387 p.
49. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Longman, 1998. – 1568 p.
50. NTC's American Idioms Dictionary / [edited by R. Spears]. – 1992. – 530 p.
51. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [edited by Hornby]. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
52. Oxford Advanced Learner's Encyclopedic Dictionary / [edited by A. Cowie]. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 1081 p.
53. Oxford Concise Dictionary of Quotations / [edited by E. Knowles] Oxford: Oxford University Press, 2001. – 541 p.
54. Oxford Dictionary of English Idioms / [edited by A. Cowie, R. Mackin, Mc Caig]. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 685 p.
55. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs / [edited by J. Simpson]. – Oxford : Oxford University Press, 1982. – 256 p.
56. The Oxford Dictionary of English Proverbs / [revised by F. Wilson]. – Oxford : Clarendon Press, 1970. – 930 p.
57. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotation / [edited by S. Ratcliffe]. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 590 p.
58. The Oxford Paperback Thesaurus / [compiled by B. Kirkpatrick]. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 909 p.
59. Thesaurus of English Phrases and Idioms / [уклад. А. Кушнір]. – Тернопіль, 2000. – Book 2. – 195 с.; Book 3. – 283 с.
60. The World Book Encyclopedia. – World Book, Inc., a Scott Fetzer Company, 1994. – Vol.2. – 370 p.
61. Wit and Wisdom = Афоризмы и пословицы / [сост. С. Гапонова]. – К. : Знання, КОО, 2005. – 277 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Asprin R. Sweet Myhtery of Life. – London, 1996. – 79p.
2. Brookner A. – London: Penguin Books, 1993. – 187 p.
3. Craven S. Mistress on Loan. – Richmond : Mills & Boon, 2000. – 185 p.
4. Kelly C. Never Too Late. – London : Headline, 2000. – 567 p.
5. Maurier D. du. Rebecca. – London : Arrow Books, 1992. – 397 p.
6. Forster E.M. Maurice. – London : Penguin Books, 1972. – 222 p.
7. Trevor W. Two Lives. – London : Penguin Books, 1992. – 375 p.